

ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของบุญในสังคมไทย^{*}

พระครูปริยัติวิโรทัย (อุทัย อุตตฺถนฺโต / วงศ์จอม)

พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา)

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์การศึกษาไว้ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องบุญในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของบุญในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของบุญในสังคมไทย จากการศึกษาวิจัยพบว่า

ความเชื่อเรื่องบุญในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท มีความสืบเนื่องมาจากความเชื่อตามหลักศรัทธาที่เป็นพื้นฐานของพระพุทธศาสนา ความเชื่อหรือความศรัทธาเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับการกระทำด้วยความมีเหตุผล และเจตนาดี ลักษณะของบุญ คือ มีความสุข ไม่ได้อดร้อน และบุญเกิดขึ้นโดยบุคคลไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทำความดีให้สมบูรณ์ และทำจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ ผ่องใส แม้แต่รูปแบบการประกอบพิธีกรรม เรียกว่าเป็นการทำบุญบำเพ็ญกุศล หรือการทำความดี และสร้างสมความดีตามคติพระพุทธศาสนานั้น ได้แก่ การทำทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาตั้งมั่นในหลักธรรมหลักบุญกิริยาวัตถุ หมายถึงที่ตั้งแห่งการทำบุญ, เรื่องที่จัดว่าเป็นการทำความดี, หลักการทำความดี, ทางทำความดีมี ๓ ประการคือ ๑) ทานมัยทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ ๒) สีลมัยทำบุญด้วยการรักษาศีลหรือประพฤติดีมีระเบียบวินัย ๓) ภาวนามัยทำบุญด้วยการเจริญภาวนาคือฝึกอบรมจิตใจเจริญปัญญา

ความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของบุญในสังคมไทย คือ การให้ทาน การรักษาศีลและเจริญภาวนา จะผ่านข้อปฏิบัติในขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรม วิธีการที่ก่อให้เกิดบุญของพระพุทธศาสนา บุญจะเกิดขึ้นได้ต้องลงมือกระทำด้วยตนเอง ส่วนอานิสงส์หรือผลของบุญ โดยเป้าหมายในการทำบุญของพระพุทธศาสนานั้น เริ่มต้นมาจากต้องการความสุขในชีวิตปัจจุบัน โดยเฉพาะความสุข ความปิติทางใจ ความสุขในโลกหน้า (สวรรค์) และจะเป็น

^{*}บทความวิชาการพุทธศาสนตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีการศึกษา

ปัจจัยผู้ทำนั้นมีความเชื่อว่า การกระทำของตนเป็นการสร้างบุญและมีความสุขต่อการกระทำกิจกรรมนั้น ๆ รูปแบบการปฏิบัติในพิธีกรรมทางศาสนาจะเป็นพื้นฐานอันสำคัญที่จะนำบุคคลไปสู่การกระทำบุญที่สูงยิ่งขึ้นไป

วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของบุญในสังคมไทย คือ บุญจากการทำให้กับตนเอง และเพื่อแผ่ไปยังผู้อื่น จากการบทสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ปฏิบัติธรรม และประชาชนทั่วไปในอำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ส่วนใหญ่ยังเชื่อว่าการทำบุญจะส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี และบุญจะเป็นที่พึงทั้งในโลกนี้และโลกหน้า บุญเกิดขึ้นทางการกระทำ คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ เมื่อทำบุญให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา อานิสงส์ที่พึงได้รับนั้นจะก่อให้เกิดความสุขในชีวิตโลกปัจจุบันและในอนาคต

Abstract

This thesis consisted of three purposes. They were to (1) study the belief of merit in Theravada Buddhism, (2) study the belief on the results of merit in Thai society, and (3) analyze the belief on the results of merit in Thai society

The results of study were found as follows:

The belief of merit in Theravada Buddhism was originally rooted from the belief according to the faith which was a basic faith in Buddhism. The belief or faith was an action with good reasons and good intention. The main identity of merit was happiness and far away from tragedy. Merit came from abstaining from all evils, completing the good deed, and purifying the mind. The pattern of making merit or good deed and collecting merit according to Buddhism belief was giving alms, keeping Sila (precepts), and meditating. Sticking to the rules of Bunkiriyawathu referred to the location of merit. There were three rules of making merit. They were (1)Thannamai, making merit by giving, (2) Silamai, making merit by keeping Sila (precepts), and (3) Bhawanamai, making merit by meditating or training the heart for developing intelligence.

The belief on the results of merits in Thai society was giving alms, keeping Sila, and meditating which were steps of Buddhism ceremony. Merit happened because of self-action. Whereas the results of merit came from the wish of happiness in the current life, mental happiness, and happiness in the future world (paradise) by believing that their action was making merit and getting mental happiness from doing these activities. The pattern of Buddhism ceremony would be a very vital base for people to make more merit.

Analysis of the belief on the results of merit in Thai society related to merit for themselves and for others. The results from interviewing the experts, Dhamar trainers, general people in AmphoeNonghong ,Buriram Province were found that the majority of people believed that making merit would lead to a better life. Moreover, merit would be a supporter both in this world and next world. Merit was caused of physical, verbal, and mental behaviors. The results of giving alms, keeping Sila, and meditating would result in a happy life both in the current life and the life in the future.

บทนำ

สังคมไทยถือว่าเป็นสังคมชาวพุทธเนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาและพระพุทธศาสนาก็เป็นศาสนาประจำชาติไทยวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ของไทยส่วนมากจึงได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาตามทัศนคติของคนในสังคมจะมองผู้ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาว่าเป็นคนดีเป็นผู้ที่ควรได้รับการยกย่องยอมรับจากสังคมตรงกันข้ามหากคนผู้ใดเป็นผู้ไม่ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาแล้วก็จะถูกมองว่าเป็นคนไม่ดีสังคมไทยในอดีตจึงเป็นสังคมชาวพุทธที่แท้จริงคนในสังคมเป็นผู้มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีความซื่อสัตย์สุจริตรักความสงบมีความเมตตากรุณาอภัยไม่ว่าจะเจตนาทำบุญทำทาน อุบัติมาบังเอิญพระพุทธศาสนาเพื่อให้สังคมไทยถือว่าเป็นสังคมชาวพุทธเนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาและพระพุทธศาสนาก็เป็นศาสนาประจำชาติไทย

สังคมไทยในอดีตจึงเป็นสังคมชาวพุทธที่แท้จริงคนในสังคมเป็นผู้มีจิตใจเอื้อเพื่อเผื่อแผ่มี
ความซื่อสัตย์สุจริตรักความสงบมีความเมตตากรุณายิ้มแย้มแจ่มใสทำบุญทำทาน อุปลัมภ
บำรุงพระพุทธศาสนา
เกิดอานิสงส์กับตนเองและบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง^๒

การทำบุญในพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดอานิสงส์ก็ต้องอาศัยหลักการที่สำคัญ^๓
ประการคือ (๑) สพุพปาปสฺสอกรณ (การไม่ทำความชั่วทั้งปวง) หมายถึงทรงห้ามมิให้ทำ
ความชั่วเหตุชั่วหรืออกุศลกรรมทั้งปวงไม่ว่าการกระทำทางกายทางวาจาและทางใจ
เนื่องจากกรรมหรือเหตุทั้งหลายเมื่อทำแล้วมีผลตอบสนองเมื่อทุกคนยังเวียนว่ายตายเกิด
และยังมีชีวิตอยู่จึงไม่ควรกระทำเหตุชั่วหรือกรรมชั่ว (๒) กุสลสฺสุปสมฺปทา (การบำเพ็ญแต่
ความดี) หมายถึงทรงแนะนำให้ทำกุศลกรรมหรือเหตุดีเพราะยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่จึงทำ
กรรมดีเพื่อให้ผลดีตอบสนอง (๓) สจฺจิตฺตปริโยทปน (การทำจิตของตนให้ผ่องใสสะอาด
บริสุทธิ์) หมายถึงทรงแนะนำให้ทำกุศลกรรมหรือเหตุอันดียิ่งเพื่อให้จิตมีความสุขความสงบ
จากกิเลส^๔

สังคมไทยในปัจจุบันชาวพุทธส่วนใหญ่นขาดความรู้ความเข้าใจในหลักคำสอนเกี่ยวกับการ
ทำบุญและอานิสงส์ของบุญ เนื่องจากทัศนคติค่านิยมที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ปัญหาของ
การไม่ทราบอานิสงส์แห่งการทำบุญและพิธีกรรมที่ทำได้อย่างถูกต้อง รวมไปถึงความเชื่อ
เรื่องการทำบุญนั้น จากการศึกษายังพบว่าเกิดปัญหาการไม่เข้าใจต่อการทำบุญ ซึ่งส่งผลต่อ
การได้รับอานิสงส์ของบุญ นับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อบุคคล
ในสังคมไทยเป็นอย่างมาก เพราะพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิต
ของคนไทย จึงมีความจำเป็นปฏิบัติตนตามคำสอน เป็นเครื่องกล่อมเกลาคิดใจมนุษย์ ทำให้
มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคม ที่มีแต่ความสามัคคีเอื้อเพื่อต่อกัน^๕

การที่จะปฏิบัติให้เกิดบุญและได้รับอานิสงส์จะต้องเรียนรู้และตระหนักให้เกิด
ความเข้าใจในศีล สมาธิ และปัญญา ที่ก่อให้เกิดบุญได้อย่างไร อันจะส่งผลต่อตนเองและ

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **เรื่องที่คุณไทยควรเข้าใจให้ถูกต้อง**, พิมพ์ครั้งที่ ๗,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมมิกจำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

^๓ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๔/๕๗.

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนาในประเทศไทยสมัยปัจจุบัน**.
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๙๒.

ผู้อื่น ยกตัวอย่างอานิสงส์ของการสร้างบุญ คือ อานิสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปเพื่อสักการบูชา^๕ จะได้ไปเกิดในเทวโลก มีสถานบรรดาศักดิ์มาก มีอานาภาพมาก เป็นต้นและการที่จะทำบุญให้ได้อานิสงส์เต็มที่จะต้องอาศัยความศรัทธา ดังที่เสฐียรพันธุ์รังษีได้กล่าวถึงความเชื่อไว้ว่าพระพุทธศาสนาสอนเรื่องศรัทธาคือความเชื่อพุทธศาสนาก็สอนให้มีปัญญากำกับไปในที่นั้นด้วยผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาจึงเชื่อว่ามีเสรีภาพในการใช้ความเชื่ออย่างเต็มที่โดยไม่เชื่ออย่างมกมายแต่เชื่ออย่างมีเหตุผล สำหรับวิธีทำบุญการทำบุญทำได้ ๓ ทางที่เรียกว่าไตรทวารคือกายกรรมทำทางกายวจีกรรม ทำทางวาจาและมโนกรรมทำทางใจการกระทำทางกายเช่นไม่ฆ่าสัตว์ไม่ลักทรัพย์ไม่ประพฤติผิดในกาม เป็นต้นการกระทำทางวาจาเช่นไม่พูดปดไม่พูดส่อเสียดไม่พูดคำหยาบและไม่พูดเพ้อเจ้อ เป็นต้นส่วนการกระทำทางใจเช่นไม่โลภอยากได้ของเขาไม่พยาบาทปองร้ายเขาและไม่เห็นผิดจากครองครองธรรมเป็นต้น ก็ในบรรดาการกระทำทั้ง ๓ ทางนั้นคนทั่วไปเห็นว่าการกระทำทางกายและทางวาจาสำคัญส่วนทางใจไม่สำคัญเพราะเป็นเพียงการคิดนึกเท่านั้นยังไม่แสดงออกมาจึงไม่มีผลอะไรแต่ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าการกระทำทางใจสำคัญที่สุด^๖

ดังจะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนานี้พระองค์ทรงชี้ให้เราเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ของเราเองที่จะหยั่งรู้ความเป็นจริงของโลกและชีวิตและบรรลุความดีงามสูงสุดได้โดยสติปัญญาซึ่งเมื่อบรรลุถึงธรรมนั้นแล้วก็จะสามารถขจัดปัญหาความทุกข์ทั้งปวงในชีวิตได้ และพระพุทธศาสนาจะเป็นศาสนาแห่งเหตุผลสอนมิให้พุทธศาสนิกชนเชื่ออะไรง่าย ๆ ก็ตามแต่พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนให้ชาวพุทธมีศรัทธาหรือ “ความเชื่อ” และให้มี “ปสาทะ” ความเลื่อมใสในสิ่งที่ควรเชื่อควรเลื่อมใสเพราะความเชื่อเป็นคุณธรรมที่จำเป็นเบื้องต้นในการนำไปสู่จุดหมายปลายทางคนเราย่อมทำอะไรต่างๆตามความเชื่อเช่นชาวพุทธปฏิบัติตามหลักศีลสมาธิปัญญาเพื่อบรรลุถึงมรรคผลนิพพานก็เพราะเชื่อว่านิพพานมีจริงการทำบุญที่เริ่มต้นจากการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาย่อมได้รับบุญทั้งสิ้น ส่วนอานิสงส์ที่ได้รับมากน้อยก็อยู่ที่ความเลื่อมใสศรัทธาและเจตนาของผู้กระทำเป็นหลักสำคัญด้วย

^๕ ชู.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๑/๔๖.

^๖ เสฐียรพันธุ์รังษี, ศาสนาโบราณ, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๒๑), หน้า ๑๔๘.

^๗ สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญสุขสุตมโน), ประมวลสามัคคีธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๗๒.

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องบุญในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของบุญในสังคมไทยและวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของบุญในสังคมไทยอันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในสังคมไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องบุญในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
๒. เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของบุญในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
๓. เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของบุญในสังคมไทย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร โดยศึกษาค้นคว้าจากเอกสารต่างๆ ดังนี้

๑. ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก ภาษาบาลี มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับมหาจุฬาปิฎก ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙
๒. ศึกษาเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถา ตำรา สื่ออินเทอร์เน็ต
๓. วิเคราะห์ข้อมูลและสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิและชั้นทุติยภูมิ
๔. เสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๔. สรุปผลการวิจัย

ความเชื่อเรื่องบุญในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท มีความสืบเนื่องมาจากความเชื่อตามหลักศรัทธาที่เป็นพื้นฐานของพระพุทธศาสนา ความเชื่อหรือความศรัทธาเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับการกระทำด้วยความมีเหตุผล และเจตนาดี ลักษณะของบุญ คือ มีความสุข ไม่ได้อดร้อน และบุญเกิดขึ้นโดยบุคคลไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทำความดีให้สมบูรณ์ และทำจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ ผ่องใส แม้แต่รูปแบบการประกอบพิธีกรรม เรียกว่าเป็นการทำบุญบำเพ็ญกุศล หรือการทำความดี และสร้างสมความดีตามคติพระพุทธานั้น ได้แก่ การทำทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาตั้งมั่นในหลักธรรมหลักบุญกิริยาวัตถุ หมายถึงที่ตั้งแห่งการทำบุญ, เรื่องที่จัดว่าเป็นการทำความดี, หลักการทำความดี, ทางทำความดีมี๓ประการคือ๑) ทานมัย

ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ ๒) สීමัยการทำบุญด้วยการรักษาศีลหรือประพฤติดีมีระเบียบวินัย๓) ภาวนามัยทำบุญด้วยการเจริญภาวนาคือฝึกอบรมจิตใจเจริญปัญญา

ความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของบุญในสังคมไทย คือ การให้ทาน การรักษาศีลและเจริญภาวนา จะผ่านข้อปฏิบัติในขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรม วิธีการที่ก่อให้เกิดบุญของพระพุทธศาสนา บุญจะเกิดขึ้นได้ต้องลงมือกระทำด้วยตนเอง ส่วนอานิสงส์หรือผลของบุญ โดยเป้าหมายในการทำบุญของพระพุทธศาสนานั้น เริ่มต้นมาจากการต้องการความสุขในชีวิตปัจจุบัน โดยเฉพาะความสุข ความปิติทางใจ ความสุขในโลกหน้า (สวรรค์) และจะเป็นปัจจัยผู้ทำนั้นมีความเชื่อว่า การกระทำของตนเป็นการสร้างบุญและมีความสุขใจต่อการกระทำกิจกรรมนั้น ๆ รูปแบบการปฏิบัติในพิธีกรรมทางศาสนาจะเป็นพื้นฐานอันสำคัญ ที่จะนำบุคคลไปสู่การกระทำบุญที่สูงยิ่งขึ้นไป

วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของบุญในสังคมไทย คือ บุญจากการทำให้กับตนเอง และเผื่อแผ่ไปยังผู้อื่น จากการบทสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ปฏิบัติธรรม และประชาชนทั่วไปในอำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ส่วนใหญ่ยังเชื่อว่าการทำบุญจะส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี และบุญจะเป็นที่พึงทั้งในโลกนี้และโลกหน้า บุญเกิดขึ้นทางการกระทำคือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ เมื่อทำบุญให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา อานิสงส์ที่พึงได้รับนั้นจะก่อให้เกิดความสุขในชีวิตโลกปัจจุบันและในอนาคต

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

จากผลการศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของบุญในสังคมไทย ผู้วิจัยพบว่ามีประเด็นที่เป็นสาระสำคัญที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้า ดังนี้

- ๑) ควรมีการศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของบุญในมหายาน
- ๒) ควรมีการศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องอานิสงส์ของบุญในพระพุทธศาสนา กับปรัชญาตะวันตก
- ๓) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการทำบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาอื่นๆ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดัตต. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

บทความวิชาการพุทธศาสนมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีการศึกษา, ๒๕๕๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). เรื่องที่คนไทยควรเข้าใจให้ถูกต้อง. พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมมิกจำกัด, ๒๕๔๒.

_____. พระพุทธศาสนาในประเทศไทยสมัยปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

เสฐียรพันธุ์รังสี. ศาสนาโบราณ. กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๒๑.

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ). อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวกวาท. (ม.ป.ท. , ม.ป.ป.),

พระมหาสุวิทย์ วิษุเศสโก. ทาน ก้าวแรกแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตตำบล.

กรุงเทพมหานคร : บริษัทฟองทองเอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด, ๒๕๔๑.

พระพุทโธษาจารย์เถระ (รจนา) , สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง, ๒๕๓๓.

แปลก สนธิรักษ์. สืบสานตำนานงานบุญประเพณีอีสาน. กรุงเทพมหานคร : พัฒนาการศึกษา, ๒๕๔๔.

วสิน อินทสระ. พุทธจริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๙.

สาร สาระทัศนันทน์. อีตลีสองคลองลีสี่. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม : วิทยาลัยครูเลย, ๒๕๓๐.